

УДК 41.319.8:001

СКОТНА Надія – доктор філософських наук, професор, завідувачка кафедри філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 24, вул. Івана Франка, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100, (nadiya.skotna@dspu.edu.ua).

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2929-8926>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.50.10>

Бібліографічний опис статті: Скотна, Н. (2025). Діалог між сучасною наукою, філософією та традицією як основа майбутнього (Рецензія на монографію: Ткаченко О.А. Традиція і антропологічні виклики новітніх технологій : монографія. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2024. 396 с.) *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 50, 167–173, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.50.10>

Ключові слова: наука, новітні технології, людина, освіта, традиція, глобальна цифровізація

SKOTNA Nadiya – Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Philosophy, Sociology and Political Science named after Professor Valery Skotnyi, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24, Ivan Franko str., Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (nadiya.skotna@dspu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2929-8926>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.50.10>

To cite this article: Skotna, N. (2025). Dialoh mizh suchasnoiu naukoiu, filosofiieiu ta tradytsiieiu yak osnova maibutnoho [A Dialogue between Contemporary Science, Philosophy, and Tradition as a Foundation for the Future]. (Retsenziia na naukovе vydannia: Tkachenko O.A. Tradytsiia i antropohichni vyklyky novitnikh tekhnolohii : monohrafiia. Drohobych : Drohobytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Ivana Franka, 2024. 396 s.) *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriia «Filosofia» – Human Studies. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 50, 167–173, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.50.10>

Key words: science, new technologies, human, education, tradition, global digitalization

ДІАЛОГ МІЖ СУЧАСНОЮ НАУКОЮ, ФІЛОСОФІЄЮ ТА ТРАДИЦІЄЮ ЯК ОСНОВА МАЙБУТНЬОГО

(Рецензія на монографію: Ткаченко О.А. Традиція і антропологічні виклики новітніх технологій : монографія. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2024. 396 с. ISBN 978-617-7990-94-8)

Нині ми є свідками розгортання (тріумфу?) Великої науки, яка визначає темпи та спрямованість розвитку людства, бере на себе відповідальність за результати науково-технічного прогресу і регламентує його аксіологічні виміри, включаючи гуманістичні, екологічні, екзистенційні цінності. Сучасна людина живе в просторі новітніх технологій, що інтенсивно змінюють її світ, можливості, прагнення, внутрішній баланс. «Образно кажучи, технології викликають людину в різноманітних її сутностях: тілесних, душевних, духовних, а ширше сам проєкт “Людина” на поєдинок. І вона, в силу своєї відкритості не може не прийняти ці виклики» (с. 8), – зазначає О. Ткаченко у своєму новому науковому доробку «Традиція і антропологічні виклики новітніх технологій».

Монографія присвячена актуальній проблемі сутності новітніх технологій та реально існуючих та ймовірних антропологічних викликів в результаті їх впровадження, новим формам взаємодії на рівні: «людина – техніка», «техніка – людина» в добу постнекласичної наукової раціональності. Дослідження виконано в руслі комплексної наукової теми кафедри філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного за темою «Багатоманітність філософських дискурсів сучасності», що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

В першому розділі автор акцентує увагу на філософсько-антропологічному підході, який полягає у виділенні сфери власне людського у будь-якій проблемі. Стосовно рецензованого нами дослідження, цей зміст зводиться до пошуку відповідей на запитання: про новітній зміст людини, її призначення та шляхи його реалізації в умовах експлозивної експансії

новітніх технологій; як людина вписується в ці структури світу; про сутність антропологічних характеристик техніки та технологій. Водночас в роботі вдало використана синергетична методологія, евристичні можливості міждисциплінарного підходу. О. Ткаченко ґрунтовно аналізує методологічний потенціал постнекласичної наукової раціональності, методологію системності та складності в умовах ризиків та невизначеності. Позитивним моментом монографії є те, що в ній творчо, оригінально розкривається потенціал діалектики в осмисленні сучасних реалій людського буття. Уникаючи будь-якої категоричності, автор наголошує, що основні принципи та категоріальний апарат діалектики як логіки і теорії пізнання був і залишається методологічною основою системних досліджень, розуміння закономірностей існування будь-яких форм буття: людського, соціального, технічного та інших.

В центрі дослідження Олександра Ткаченка людина, яка приймає виклики світу техніки та технологій. Як і в будь-якому протистоянні, особливо в ситуації нелінійності, непередбачуваності технологічних інновацій, людина по-різному проявляє себе, стверджуючи свої особистісні сутності, або навпаки, втрачаючи частково чи повністю себе. Дослідження має «конкретно визначену мету і відповідно її структурованість – спробувати зрозуміти особливості розвитку НБІКС – технологій, вдивитися у ситуацію людини в суспільстві високих технологій та акцентувати увагу на тому, що саме повноцінний діалог між сучасною наукою, філософією та традицією може зупинити процес дегуманізації сучасного суспільства» (с. 9).

Сам автор оптимістично сприймає сучасну ситуацію, показуючи, що попри існуючі реальні екзистенційні загрози, людство все ж таки має можливість не впасти в безодню під тягарем глобальної сучасності. Саме традиція, переконаний Ткаченко О.А., не дозволяє новітнім технологіям поглинути нас повністю, «привести до розладу й спустошення нашого єства» (М. Гайдегер).

Що ж, на думку О. Ткаченка, вміщує в себе поняття «традиція»? Слідом за німецьким романтизмом та німецькою класичною філософією, він розглядає традицію як джерело духовної єдності людства, «духовну основу історичного процесу, живу,

таку, що не зупиняється в своєму русі» (с. 286). Розмірковуючи над сутністю та генезою традиціоналізму, беручи до уваги сучасну ситуацію людини та суспільства, автор приходить до висновку, що традиція є живий і органічний канон людського буття, в якому історична людина знаходить стійку опору для матеріального і духовного життя, віднаходить свої екзистенційні смисли та інтереси, які стають пріоритетною, свobodно схваленою системою цінностей, вищим авторитетом, священним. В традиції людина віднаходить об'єднувальний центр життя (Е. Шилз, Ш. Айзенштадт) і передовсім духовного, яким виступають переконання і вірування свого народу, абсолютні загальнолюдські цінності. Саме наявність такого центру уможливорює впорядкування символів, цінностей, вірувань, поведінки. Це дає можливість історично діяти у змінних соціальних і природних умовах згідно з духом свого народу, дає можливість залишатися самим собою (с. 294). Власне традиція дозволяє людині бути особистістю, розвивати в собі суб'єктність, творити себе та свій власний світ, історію себе, своєї родини, нації, народу.

В монографії обґрунтовано, що сучасна духовна криза полягає не стільки в динамічному інтенсивному розвитку новітніх технологій, скільки власне, у розриві, диспропорції між глибинним духовним змістом культури та її репрезентативними формами.

Цікавим і дійсно продуктивним у дослідженні антропологічних викликів новітніх технологій є підрозділ 1.4., в якому розкривається взаємодія технологій і людини в контексті діалектики суб'єкта та об'єкта. Автор переконливо показує, що тільки усвідомлена людська діяльність є істинним суб'єктом, а «тенденція приниження суб'єкта в людині створює її «одномірність, яка або блокує процеси вираження багатства суб'єктивного світу, або обмежує можливості розвитку особистості» (с. 54). Наріжним каменем, сутнісним началом людської суб'єктивності виступає, на думку автора, духовна традиція.

Заслуговує на увагу представлений у монографії детальний аналіз сутності та особливостей конвергентних НБІКС-технологій в їх антропологічному вимірі та соціокультурному контексті, представлений у II розділі монографії. Актуальним і своєчасним є аналіз автором філософських аспектів штучного

інтелекту, перспектив впровадження робототехніки. Крізь призму цього аналізу відтворюється образ сучасного суспільства, заснованого на конвергентних технологіях: з одного боку, його технічний потенціал, з іншого – вразливість, ностальгічність, «блукаюча ідентичність», тягар самотності, технологізація сфери спілкування. Автор розкриває та аналізує поширення трансгуманізму, передбачає наслідки переходу до постлюдськості під впливом досягнень науки та техніки, а також виклики та загрози для людини на цьому шляху. В цьому контексті в монографії робиться висновок, що своєрідна «зрощеність» людського та артефактного (техніки, технологій) повинна супроводжуватись випереджальною гуманітарною рефлексією, в основі якої завжди були людські перспективи існування.

Окреслюючи сучасні цивілізаційні виклики та тенденції, Ткаченко О.А. особливо ретельно розкриває їх прояви в освітньо-педагогічній реальності, показуючи, що парадигми освіти безпосередньо пов'язані з розвитком техніки та технологій, міркуючи над тим як інформатизація змінює зміст і затребуваність освіти, наскільки ці зміни впливають на буттєвість людини, її екзистенцію – унікальну особистісну сутність.

Визнаючи позитивні наслідки упровадження інформаційних технологій в освітній процес, О. Ткаченко акцентує увагу на суперечливих аспектах цього явища. Автор здійснює критичний аналіз проблем, які пов'язані з дистанційним навчанням, впровадженням штучного інтелекту в освітній процес та ін. В монографії наголошується, що в технологічній освітній системі людський фактор стає другорядним, поступаючись таким питанням як рейтинг, статистика, фінансування, звітність. Також, автор стурбований тим, що технологізація освіти вносить свої корективи в спілкування. В монографії наголошується, що розвиток інформаційних технологій та доступність цифрових засобів навчання радикально збільшують можливості маніпуляції людською свідомістю.

Цілком обґрунтованим в цьому контексті є висновок автора про те, що «Технології не тільки змінюють смисли, способи та зміст освіти, вони впливають на визначення ідеалів, ідей, і відповідно, цілей освітньої сфери та результатів. Як наслідок, гуманістична парадигма ризикує поступитися технологіям» (с. 281). Але технологізація навчання не гарантує вищого рівня

особистісного розвитку, вищого рівня соціальності суспільства. Важливо не втратити потенціал традиції в розвитку технологічної цивілізації йти вперед в ногу з технічним прогресом, не відриваючись від свого коріння.

Шукаючи відповіді на питання: як досягти органічної єдності розвитку новітніх технологій з духовними, гуманістичними цінностями, які виборювало людство впродовж своєї історії, автор монографії звертається, як ми зазначили вище, саме до традиції (в її глибинному розумінні) в метафізичних і антропологічних вимірах.

Зокрема, входження в традицію бачиться дослідником як мета освітнього процесу, освітній вектор, покликаний запобігти розлюдненню людини. При цьому традиція розкривається як гармонічний творчий синтез особистої ініціативи з вічними духовними смислами, як діалог з минулим, яке стає сучасним через посередництво філософії. Традиція як реальність певних смислів передбачає філософсько-світоглядне обґрунтування внутрішньої, а не «електронної» свободи. Тому знайомство з філософією як світоглядною наукою, що дозволяє вибудувати дійсну власну життєву стратегію, видається нам вкрай важливим в освітньому процесі, не лише в ЗВО, а й у старшій школі, як це відбувається, для прикладу, в Австрії. Постає також питання про необхідність філософського каркасу педагогічного мислення у його філософсько-онтологічних вимірах.

Важливим, також на нашу думку, є звернення О. Ткаченка до потенціалу сім'ї, як осередку, який є першоосновою внутрішньої свободи особистості, її власної гідності та громадянськості. Цьому питанню присвячений підрозділ 4.3. «Душевно-духовний потенціал традиційної сім'ї в умовах деструктивності цифрових технологій». Він сповнений тривоги через функціонування в Інтернет-мережі великої кількості токсичного контенту, до якого у дітей та підлітків немає ніякого імунітету. Йдеться про маніпулювання свідомістю дітей, пропаганду насильства як способу самовираження, залучення до кібербулінгу, тролінгу, підштовхування до самоушкодження, сексуальну експлуатацію. Детально аналізуються шляхи та конкретні стратегії запобігання цим явищам через потенціал сім'ї – однієї з головних сфер виховання, любові, піклування про дитину.

Чи виховують дітей у сучасних сім'ях? Таке питання гостро постає перед читачем рецензованої монографії. Як допомогти сім'ї зберегти альтруїзм та інші риси, притаманні традиційним сімейним відносинам, а що потрібно переосмислити в сім'ї на сучасному рівні цивілізаційного розвитку? На пошук відповідей спрямовує нас ланцюг міркувань О. Ткаченка.

Зазначимо, що монографія містить дискусійні ідеї і навіть закликає до дискусії, що свідчить про відкритість авторської позиції. Так, розглядаючи людину та технології у вимірах релігійної традиції, О. Ткаченко обмежується християнською традицією, що є його беззаперечним правом і, як він наголошує, пов'язане з його духовним досвідом. Проте сучасна духовна криза має всезагальний характер, проникаючи в глибинний зміст культур різних народів, з репрезентативними для них релігіями. Значна частина сучасного населення взагалі є атеїстами. Тому низка питань залишається, пошук відповідей на них – попереду.

Монографія буде корисною філософам і представникам різних сфер науки, а також викладачам, студентам, широкому колу читачів, які цікавляться як сутністю та особливостям НБКС-технологій, так і проблемами дослідження перспектив людини й людства.